

etologie

O koních a lidech

Minule jsme uzavřeli stěžejní kapitoly z chování, které koně dostali do vínku „od přírody“. (Náměty na detailnější pohledy vítám.) Seriál o etologii koní vstupuje do posledního tematického celku, jehož náplní bude soužití koní s člověkem. O vlivu lidí na chování koní jsme již hovořili v příslušných kapitolách, člověk v nich ovšem hrál většinou poněkud jednostrannou roli omezovatele osobních svobod. Od příště se na jemné nuance vzájemných vztahů a ovlivňování mezi koněm a člověkem přímo zaměříme. Dnešní „přelomový“ díl skýtá prostor pro abstraktnější zamyšlení nad stavem poznání chování koní v Česku.

Po drastickém snížení počtu koní v naší republice v dobách reálného i nereálného socialismu v hloubi minulého století, kdy byl kůň pasován do role buržazního přežitku, brzdy evoluce strojů a likvidován jako součást stavovské hrdosti statkářů odmítajících podílet se na násilné kolektivizaci zemědělství, stavy koní v posledních desetiletích opět rostou. Nedá se ovšem říci, že by stejně utěšeně rostlo i obecné povědomí o jejich chování a „duchovních“ životních potřebách.

Zatímco kůň zkvalitňuje život člověka na mnoha frontách, ať už jako nezbytný pracovní prostředek, sportovně-estetické náčiní, dárce krevního séra, účinná rehabilitační pomůcka či „pouhý“ společník, o člověku bohužel totéž (zatím) s čistým svědomím říci nelze. V roli chovatele, jezdce, majitele či jiného „uživatele“ z pohledu vytvoření životního prostředí ohleduplného k potřebám svých koní z hlediska jejich chování přinejmenším často zůstává za svými možnostmi a stavem současného

poznání. Úroveň vzdělanosti v oblasti koňského chování je obecně dosti nízká, a to i přes to, že podstatná část chovatelů a koňské veřejnosti se snaží pro koně udělat to nejlepší a o problematiku jejich chování se skutečně a odpovědně zajímá - trh s koňskou literaturou se nehroutlí, webové stránky se těší značné přízni čtenářů, zájem o jiné než klasické přístupy ke koni je obrovský. Příčiny zjevného nesouladu mezi „chtěním“ poskytnout koním co nejhleduplnější životní podmínky a výsledkem tohoto úsilí vidím především v nedostatku kvalitních informací a naopak přebytku informací přinejmenším zavádějících.

Informace a dezinformace

Informace o chování koní dostupné naší odborné veřejnosti v českém a slovenském jazyce jsou různé kvality a nezřídka biologii koně odporují. Na knižním trhu, v časopisech i na webu vychází spousta seriózně se tvářících bajek a pohádek, které čtenář nezátížený rozšířenou výukou moderní biologie a věd o chování nemusí odlišit od hodnotné literatury.

Záplavě balastních informací se pochopitelně nevyhnou ani vyspělejší trhy zahraniční (USA, Velká Británie, Německo). V množství informací se ovšem dají vystopovat jistá poznávací znamení, podle kterých lze daný pramen zařadit spíše mezi „literaturu faktu“ než mezi poezii amatérských pozorovatelů či růžovou knihovnu pro nadšené nezletilce. Takovými znaky kvality mohou být renomé vydavatele, kariéra a zásluhy autora, či kritické (příznivé i zatracující) ohlasy odborníků. V našem mladém svobodném světě tato vodítka kvality zatím ještě dostatečně nefungují.

Neoplýváme právě domácnými autory a autoritami, kteří by se mohli opřít o vlastní úspěšnou kariéru (v oblasti chování

Zatímco kůň zkvalitňuje život člověka na mnoha frontách, ať už jako nezbytný pracovní prostředek, sportovně-estetické náčiní, dárce krevního séra, účinná rehabilitační pomůcka či „pouhý“ společník, o člověku bohužel totéž (zatím) s čistým svědomím říci nelze.

koní bohužel nemáme odborníka, který by byl platnou součástí světového výzkumu a publikoval své výsledky ve významných vědeckých časopisech). Nemáme ani popularizátory, kteří by brousili literaturou a cíleně zpřístupňovali širší veřejnosti výsledky důležitých prací svých zahraničních kolegů, jak je běžné v jiných oborech (např. v lékařství, genetice či fyzice). Právě z nedostatku osobností v naší koňské etologii pramení moje osobní směrnost psát a přednášet o chování koní, přestože se má vlastní vědecká kariéra klube z plínky a zaobírá se především jinými kopytníky. Základní vědecká průprava v oboru mi však přinesla přístup k informacím, kontakt se světovou vědeckou špičkou a primární teoreticko-metodologický návod, jak informace číst.

Ráda bych zdůraznila, že se nechci dotknout ani čtenářů pídících se po informacích a blahu svých koní, ani urazit autory nečetných článků a knih o etologii koní v zemích naší bývalé národní federace. Mým cílem je přivést jak čtenáře a posluchače, tak „producenty“ k zamyšlení, jak situaci zlepšit. Osobně vidím cestu v pečlivějším výběru literatury překládané pro odbornou veřejnost, zahrnutí kvalitně vyučovaného

předmětu obecné etologie a etologie koní do výuky učňů a studentů (například

Č e s k á
z e m ě -
d ě l -

ská univerzita vyšla zájemcům o studium chovu koní vstříc a rozšířila nabídku studijních programů o speciální obor zahrnující i etologii) a v kvalitní péči o schopné vědecké dorostence (s pobytem na odborných pracovištích, nej-

lépe těch špičkových zahraničních).

Přínosná by byla jistě i užší spolupráce zootechnických fakult s přírodovědnými a biologickými. V dostupné literatuře a ve výuce není vždy patrné, že uvažování biologů (mezi které hipologové bezesporu patří) se nedávno podstatně změnilo, a to od přístupu popisného k vidění každého projevu jedince v širších souvislostech. Počínaje zhruba sedmdesátými lety minulého století přistupují biologové k živočichům jako jedincům zasazeným do určitého přírodního a sociálního prostředí, schopným vlastního rozhodování na základě „úvah“ o výhodnosti či nevhodnosti určitého chování v tomto prostředí. Živočichové (a stále častěji i rostliny) již nejsou bráni jen jako naprogramované stroje a soubory instinktů bez emoční výbavy, ale jako samostatné „bytosti“ řešící běžné i výjimečné situace vyplývající ze soužití v určitém sociálním uskupení a proměnlivých podmínkách, které jsou schopny cítit i „vyšší“ emoce než je bolest nebo strach z dravců.

Spolu s rozvojem zobecňujících teorií o chování ve světle nového pojetí biologie se rozvíjela a rozvíjí i „věda pro praxi“ (tzv. aplikovaná etologie), tedy hledání oboustranně přijatelných způsobů, jak vyhovět potřebám koní v podmínkách chovů. Rovněž výsledky slibně se rozvíjejícího celosvětového aplikovaného výzkumu chování a ohleduplných životních podmínek koní v chovech do našich luhů a hájů prakticky neprosakují.

Tradiční emoce

Etologie a příbuzné vědy patří mezi obory, kterým má podvědomě tendenci rozumět každý. Etologie je však věda jako každá jiná, a bez metodologicky korektních pozorování, experimentů a vyhodnocení dat k obecnějším závěrům dojít nelze (tím nesnižuji umění „celoživotních praktičků“ zacházet s koňmi a rozumět jejich potřebám). Velmi časté je mylné promítání vlastního chování a duševních pochodů do chování a pocitů zvířat, zejména psů a právě koní. To bývá

Spokojenost koní zatím bohužel jasně změřit neumíme.

zdrojem traumat a poškození chování zejména u milovaných domácích mazlíčků, často tlačných do role živých plyšových hraček s lidským chováním a emocemi. Můžeme vidět psy vegetariánských majitelů zoufale žebrající u kolemjdoucích kus buřtu nebo koně neschopné dorozumět se s příslušníky vlastního druhu.

Nezanedbatelnou roli v neutěšených znalostech koňského chování v Česku hraje i náš národní smysl pro uctívání tradic a „stavovská paličatost“. Obdobně jako u podobně úzce zaměřených skupin lidí, jako jsou myslivci nebo majitelé psů, vykazují i koňáci jistý sklon dodržovat odedávna užívané postupy a neplytvají příliš ochotou a trpělivostí naslouchat štouralům, kteří jejich léty prověřené metody zpochybňují a nabízejí vhodnější řešení. Etologie má v lámání tradic těžší pozici než například výživa, jejíž vliv lze změřit a dokázat přírůstkem nebo výkonem. Spokojenost koní zatím bohužel takto jasně změřit neumíme.

Nelze si nevšimnout společného rysu všech výše zmiňovaných lidských komunit - přítomnost silných emocí. Přebíje-li původně žádoucí a chvályhodný zápal pro věc suchou a věcnou argumentací, přechází diskuse na úroveň hádky trhovců, kdy na sebe od sousedních stánků hystericky halekají babka se zeleninou a dědek s uzenkami, aniž by poslouchali, co křičí ten druhý. A aniž by zaznamenali přikrčený dav, loučící se s vidinou uzenky obložené zeleninou. Pro praktické příklady takové emocionální smršť mohou zájemci sáhnout na webové stránky jezdeckví.cz, nalistují-li diskusi čtenářů pod nějakým kontrolnějším článkem.

Doufám, že tato úvaha nával emocí u čtenářů nevyvolá. Měla pouze připomenout, že přijímané informace je dobré třídít a naslouchat bývá často lepší než jen bezhlavě bránit vlastní přesvědčení. A byla také jakousi dělostřeleckou přípravou - nevádí, pokud s informacemi, které v příštích článcích o zacházení lidí s koňmi přijdou, nebudete souhlasit. Při pohledu na svého koně se nad nimi můžete „jen“ zamyslet. ■

Jitka Bartošová-Výchová

(bartosova.jitka@vuzv.cz)

VÚŽV Uhřetěves (MZe 0002701402)

Kresba Luděk Bartoš

Ilustrační foto Christiane Slawik

